

BOJXONA CHEGARALARI ORQALI OLIB O‘TILISHI TAQIQLANGAN YOKI CHEKLANGAN KONTRABANDA JINOYATI PREDMETLARI USTIDAN NAZORAT QILISH SOHASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Utebaev Salamat Maqsetbay uli

QDU doktoranti

Toqsanbaeva Ayjamal Mangitbay qizi

QDU Yuridika fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston Respublikasiga olib kirilishi hamda olib chiqilishi taqiqlangan va cheklangan tovarlar ustidan bojxona nazoratini yanada samarali olib borish istiqbollari tahlil qilingan bo‘lib, chegara bojxona postlarida huquqbuzarliklarni oldini olishda ta’sirchan choralarni qo‘llash haqida mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: bojxona, bojxona chegarasi, huquqni muhofaza qilish faoliyati, ma’muriy javobgarlik, jinoiy javobgarlik, iqtisodiy siyosat choralari, tashqi savdo, ma’muriy preyarditsiya, bazaviy hisoblash miqdori, tashqi iqtisodiy faoliyat, kvota, litsenziya.

Аннотация: В статье проанализированы перспективы эффективного осуществления таможенного контроля запрещенных и ограниченных к ввозу и вывозу в Республику Узбекистан товаров, изложены предложения по применению действенных мер по предупреждению правонарушений на приграничных таможенных постах.

Ключевые слова: таможня, таможенная граница, правоохранительная деятельность, административная ответственность, уголовная ответственность, меры экономической политики, внешняя торговля, административная преюдиция, базовая сумма расчета, внешнеэкономическая деятельность, квота, лицензия.

Annotation: The article analyzes the prospects for the effective implementation of customs control of goods prohibited and restricted for import and export to the Republic of Uzbekistan, outlines proposals for the use of effective measures to prevent offenses at border customs check-points.

Keywords: customs, customs border, law enforcement activities, administrative responsibility, criminal responsibility, economic policy measures, foreign trade, administrative prejudice, basic calculation amount, foreign economic activity, quota, license.

KIRISH

Hozirda iqtisodiyoti rivojlanayotgan davlatlar tajribasiga nazar solsak, samarali hamda qulay bojxona nazoratini joriy etish tashqi savdoni rivojlantirayotgan asosiy omillardan biri bo'lmoqda. Shu bilan birga, davlatimizning bojxona chegarasi orqali olib o'tilishi taqiqlangan va cheklangan tovarlarning noqonuniy harakatiga qarshi kurash tashqi savdo aloqalarimizning rivojlanishiga mutanosib ravishda kuchaytirib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining 18.10.2018- yildagi "Davlat bojxona xizmati to'g'risi"dagi O'RQ-502-sonli Qonunining 3-moddasida keltirilgan bojxona organlarining asosiy vazifalari qatorida bojxona to'g'risidagi qonunchilikka rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish, qonun buzilishlarning, shu jumladan kontrabandaning oldini olish, ularni aniqlash va ularga chek qo'yish vazifasi yuklatilganligi ham bojxona organlarining huquqni muhofaza qiluvchi organlar qatorida o'z o'rniga ega ekanligiga yaqqol misol bo'la oladi[1.4].

Shuningdek, bojxona chegarasidan olib o'tiladigan tovarlar va transport vositalariga doir cheklovlar xalqaro majburiyatlardan, ichki bozorni himoya qilish zarurligidan kelib chiqqan holda, shuningdek chet davlatlar va ular ittifoqlarining O'zbekiston Respublikasi manfaatlarini kamsituvchi yoki cheklovchi boshqa harakatlariga javob chorasi tariqasida qonunchilikka muvofiq belgilanishi mumkin. Shuningdek, davlat xavfsizligini ta'minlash, jamoat tartibini, inson hayoti va sog'lig'ini saqlash, atrof-muhitni muhofaza qilish, milliy va ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa mamlakatlar xalqlarining madaniy boyliklarini, mulk huquqini, shu jumladan intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqni, olib kirilayotgan tovarlar iste'molchilarining manfaatlarini himoya qilish maqsadida hamda O'zbekiston Respublikasining boshqa manfaatlaridan kelib chiqqan holda, O'zbekiston Respublikasining qonunchiligiga va xalqaro shartnomalariga muvofiq ayrim tovarlarni va transport vositalarini O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish hamda ushbu hududdan olib chiqish taqiqlanishi mumkin.

ASOSIY QISM

Bojxona nazoratini amalga oshirish juda mas'uliyatli ishdir, chunki bojxona chegarasi orqali olib kelinadigan respublikamizga olib kirilishi taqiqlangan tovarlar davlat xavfsizligiga, inson salomatligi hamda ekologiyaga salbiy ta'sir etishining real xavfi mavjud. Biz yuqorida ko'rib o'tgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda Jinoyat kodeksi bilan bir qatorda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yil boshida O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksini yangilash hamda zamon ruhiga moslashtirish masalasi ko'tarilgani hech kimga sir emas. Qonunchilik palatasi deputatlari xabar

berishicha, hozirda Qonunchilik palatasi fraksiyalari Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksni yangi tahrirda ko'rib chiqishmoqda[2.1].

O'zbekiston Respublikasi bojxona chegarasi orqali olib kirilishi taqiqlangan va cheklangan tovarlar, ya'ni pornografik, zo'ravonlik va shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotlar, diniy mazmundagi materiallar, uchuvchisiz uchish apparatlari, pirotexnika buyumlari, kuchli ta'sir qiluvchi, zaharli, zaharlovchi, portlovchi moddalar, radioaktiv materiallar, portlatish qurilmalari, qurol-yarog', o'qotar qurolni, o'qдорilarni yoki o'qotar qurolning asosiy qismlarini, shuningdek giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni yoki diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlikni targ'ib qiluvchi materiallarni olib o'tish jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Ushbu jinoyatlar asosan, bojxona organlari tomonidan bojxona nazoratini amalga oshirish jarayonida aniqlanadi hamda tegishli moddalar yuzasidan bojxona organlari tomonidan surishtiruv shaklidagi tergov harakatlari amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 130, 130¹, 244¹, 250¹-moddalarida ma'muriy preyditsiya mavjud bo'lib, ya'ni shaxs ushbu turdagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlikka tortilgandan so'ng bir yil ichida shu huquqbuzarlikni takroran sodir etsa, uning qilmishi jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi.

Avvalo, O'zbekiston Respublikasiga olib kirish va olib chiqish taqiqlangan tovarlarni bojxona chegarasi orqali olib o'tish qaysi yo'llar orqali amalga oshirilishiga nazar tashlasak. Hozirda davlatimizda avtomobil, temir yo'l, aviatsiya, piyoda, daryo o'tkazish punktlari orqali hamda pochta va kuryerlik jo'natmalarida tovarlarni bojxona chegarasidan olib o'tish mumkinligini hisobga olib, huquqbuzarlar tomonidan shu yo'llar orqali qonun hujjatlariga asosan olib o'tilishi taqiqlangan va cheklangan tovarlar noqonuniy ravishda bojxona chegarasidan o'tkazilishi mumkin. Mamlakatimiz chegaralaridagi har bir o'tkazish punkting o'ziga xos xususiyati bo'lib, ularda ro'y berishi mumkin bo'lgan huquqbuzarliklar bir-biridan farq qiladi. Shuning uchun ham bojxona organi xodimlari chegara o'tkazish punktlari turiga qarab huquqbuzarliklarni oldini olish uchun kasbiy tayyorgarlikdan o'tishi zarur. Chunki, hozirda davlatimizda qonun ustuvorligi hamda barchaning qonun oldida tengligi har qachongidan ham asosiy maydonga chiqmoqda. Bu esa fuqarolarning huquqlariga daxl qiladigan qonunbuzarlikning kichik elementlarini ham sodir etmaslik kerakligini anglatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan taraqqiyot strategiyasining 17-maqsadida "Qonun — ustuvor, jazo —

muqarrar” tamoyilini Yangi O‘zbekistonning huquqni muhofaza qilish tizimining bosh mezoniga aylantirish maqsad qilib belgilangan[3.8].

Javobgarlikka tortish masalasini hal qilishda eng asosiy ish bu huquqbuzarning aybini isbotlash hisoblanadi. Isbotlash – bu huquqni muhofaza qiluvchi organlar ish faoliyatida muhim o‘rin egallaydi hamda o‘ziga yuklatilgan vazifalarni to‘laqonli amalga oshirishda harakatga keltiruvchi kuch ya’ni huquqbuzarliklar uchun qonunchilikda belgilangan jazo choralarini belgilashda ko‘rinadi. Javobgarlikdan qutulib qolish esa bu qonunchilikka nisbatan hurmatsizlikni keltirib chiqarib, tartibga solingan ijtimoiy munosabatlarning darz ketishiga olib keladi.

Chegarada bojxona nazoratini to‘liq ta‘minlash uchun bojxona organi xodimi sifatida biz O‘zbekiston Respublikasiga olib kelinishi taqiqlangan barcha tovarlar bilan yaqindan tanish bo‘lishimiz kerak. Quyida O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bilan bojxona chegarasidan olib o‘tilishi taqiqlangan tovarlarning turlari yoki ro‘yxati keltirilgan normativ-hujjatlarning ba’zilariga to‘xtalib o‘tamiz:

– O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-dekabrda “Tashqi bozorda mahalliy mahsulotlarning raqobatdoshligini ta‘minlash va eksportni rag‘batlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5286-sonli Farmonida O‘zbekiston Respublikasiga import qilinishi (olib kelinishi) taqiqlangan buyumlar ro‘yxati keltirilgan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015-yil 9-apreldagi “Respublikada sotiladigan maishiy elektr priborlarini, yangidan quriladigan binolar va inshootlarni energetika jihatidan majburiy markirovkalash va sertifikatlash tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 86-sonli qarori asosida texnik hujjatlarida, markirovkasida va etiketkalarida elektr samaradorligining tegishli klassi to‘g‘risidagi axborotlar mavjud bo‘lmagan ushbu qarorga ilovada ko‘rsatilgan elektr samaradorligi past bo‘lgan maishiy elektr priborlarini chetdan olib kirish bosqichmabosqich taqiqlangan; O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 16-avgustdagi “Qimor o‘yinlarni tashkil etish va o‘tkazishni yanada tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 176-sonli qarori asosida O‘zbekiston Respublikasi hududida qimor o‘yinlarini va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o‘yinlarni (shu jumladan totalizatorlar) tashkil etish va o‘tkazish taqiqlagan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015-yil 20-oktyabrdagi “Energiyani tejaydigan lampalar mahalliy ishlab chiqarilishini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 299-sonli qaroriga asosan quvvati 40 Vt dan ortiq cho‘g‘lanma lampalarni 2016-yil 1-iyuldan erkin muomalaga chiqarish va 2017-yil 1-yanvardan boshlab O‘zbekiston Respublikasi hududida realizatsiya qilish taqiqlangan;

– O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 1-apreldagi “Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to‘g‘risida”gi O‘RQ-399-son Qonunining 24-moddasiga ko‘ra

sifatsiz, qalbakilashtirilgan, O‘zbekiston Respublikasida ro‘yxatdan o‘tkazilmagan dori vositalarini va tibbiy buyumlarni, shuningdek O‘zbekiston Respublikasida ro‘yxatdan o‘tkazilgan dori vositalarining g‘ayriqonuniy nusxalarini import qilish taqiqlangan.

Bundan tashqari bir qator, inson salomatligi, ekologiya hamda davlat xavfsizligiga daxl qiluvchi materiallar ro‘yxati boshqa qonun hujjatlarida aks etgan.

O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining 227¹⁹-moddasida O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib o‘tishda iqtisodiy siyosat choralari va boshqa cheklovlarni qo‘llanish tartibiga rioya qilmaslik bilan bog‘liq huquqbuzarliklar uchun ma‘muriy javobgarlik belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 15-moddasiga binoan, iqtisodiy siyosat choralari — tovarlarni va (yoki) transport vositalarini bojxona hududiga olib kirishga va ushbu hududdan olib chiqishga doir cheklovlar bo‘lib, ular kvota belgilashni, litsenziyalashni, shuningdek mamlakat iqtisodiyotining jahon xo‘jaligi bilan o‘zaro hamkorligini tartibga solishning boshqa chora-tadbirlarini o‘z ichiga oladi[4.26].

Shunga ko‘ra, Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 227¹⁹-moddasida faqat taqiqlangan emas balki, cheklangan tovarlarni bojxona chegarasidan olib o‘tish bilan bog‘liq huquqbuzarliklar uchun javobgarlik belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 6-fevraldagi “Jismoniy shaxslar tomonidan bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib o‘tishni yanada tartibga solish choratadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3215-sonli qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 22-iyundagi “Jismoniy shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga tovarlarni olib o‘tish tartibini takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 463-son qarorida jismoniy shaxslar tomonidan respublikaga bojxona to‘lovlariga tortilmasdan olib kiriladigan tovarlarning qiymat va miqdor jihatdan chegaralangan me‘yorlari belgilangan.

Hozirgi vaqtda amaliyotda iqtisodiy siyosat choralari va boshqa cheklovlar o‘rnatilgan tovar va transport vositalarini bojxona chegarasidan olib o‘tilishi bilan bog‘liq holatlarda bir qancha muammolar mavjud. Bojxona chegarasi orqali olib o‘tilishi cheklangan va taqiqlangan tovarlar olib o‘tish bilan bog‘liq holatlar sezilarli darajada o‘sgan. Shuningdek, aynan bir shaxs tomonidan qayta-qayta ushbu huquqbuzarlik sodir etilsa-da, ma‘muriy javobgarlikka tortilayotgani jismoniy shaxslarda qonunchilikka nisbatan hurmat hissini pasayishiga va javobgarlik choralari esa o‘z vazifasini to‘liq bajarishiga to‘siq bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining 227¹⁹-moddasiga ko‘ra, iqtisodiy siyosat choralari va boshqa cheklovlar qo‘llaniladigan tovarlarni ana shu choralar va cheklovlarni qo‘llanishning belgilangan tartibini buzgan holda O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tish, O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksida nazarda tutilgan hollardan tashqari, — tovarlar musodara qilinib, fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan o‘n baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — yetti baravaridan o‘n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma‘muriy jazo chorasi qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa, — tovarlar musodara qilinib, fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining o‘n baravaridan o‘n besh baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — o‘n besh baravaridan o‘ttiz baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Bu kabi huquqbuzarliklarni oldini olish hamda chek qo‘yish uchun, avvalo, ta‘sirchan javobgarlik choralarini takomillashtirish lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2013-yil 6-sentyabrdagi “Bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikni buzish va kontrabandaga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida” 18-sonli qarorining 3-bandi 3-qismida O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 182-moddasining birinchi qismi bo‘yicha jinoiy javobgarlik tovar va transport vositalarini ko‘p miqdorda qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan o‘tkazganlik uchun ma‘muriy javobgarlikka tortilgan (O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining 227²¹-moddasi, 227²²-moddasining birinchi qismi) shaxs ma‘muriy jazo qo‘llanilganidan so‘ng bir yil davomida yana aynan shunday huquqbuzarlikni ko‘p miqdorda sodir etgan holdagina kelib chiqishi belgilangan[5.4].

XULOSA

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi taklifni kiritish ma‘qul bo‘lardi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2013-yil 6-sentyabrdagi “Bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikni buzish va kontrabandaga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida” 18-sonli qarorining 3-bandi 3-qismini “227¹⁹” raqami bilan to‘ldirish maqsadga muvofiqdir.

Bu orqali aynan shu huquqbuzarlik bir yil ichida takroran ko‘p miqdorda sodir etilgan taqdirda shaxsga nisbatan jinoiy javobgarlik belgilash kerak. Bu bilan chegara hududlarda ko‘p kuzatiladigan hamda ichki bozor uchun real xavf vujudga keltiradigan “tashmachilik”ni ham oldi olinadi deb o‘ylaymiz.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasi bojxona chegarasida qonun ustuvorligini ta‘minlash uchun normativ-huquqiy hujjatlarni samarali qo‘llash muhim

hisoblanadi. Bu esa rivojlanayotgan davlatimizni har tomonlama jahon hamjamiyati bilan integratsiya qilish jarayonini tezlashtirish bilan birga huquqni muhofaza qiluvchi organlarga nisbatan ishonchni oshiradi. Ayniqsa, olib o'tilishi taqiqlangan va cheklangan tovarlarni harakati ustidan samarali bojxona nazoratini o'rnatish orqali bojxona organlari faoliyatini asosiy yo'nalishlaridan bo'lgan iqtisodiy xavfsizlik hamda jamiyat xavfsizligi uchun tahdidlarni oldi olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-oktyabrdagi "Davlat bojxona xizmati to'g'risi"dagi 502-sonli Qonuni // O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi – www.lex.uz.
2. Gazeta.uz <https://www.gazeta.uz/oz/2022/01/22/code>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 60-sonli Farmon // O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi – www.lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 20-yanvardagi O'RQ-400-son qonuni // O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi – www.lex.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2013-yil 06-sentyabrdagi "Bojxona to'g'risidagi qonunchilikni buzish va kontrabandaga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida" 18-son qarori // O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi – www.lex.uz.